

ความมั่นคงไทย : ความท้าทายในอนาคต

น.ท.หญิง อรพัชรินทร์ พาเพียร

ความมั่นคงเป็นประเด็นท้าทายที่การปฏิรูปประเทศไทยในปัจจุบันมีอาจมองข้าม “ความมั่นคง” เป็นประเด็นสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจสังคมการเมืองในปัจจุบันทั้งในระดับชาติ นานาชาติ และในระดับใกล้ตัวในชีวิตประจำวัน เนื่องจากในทุก ๆ วันมีผู้คนในที่ต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลกถูกสังหาร ถูกทรมาน ถูกกักขัง ถูกขังไล่ ถูกข่มขืน ยากจน ชนแค้น อดอยาก ไปจนถึงถูกปฏิเสธให้เข้ารับการศึกษา ด้วยเหตุผลเรื่องความมั่นคง คำว่าความมั่นคงถูกพบเห็น โดยทั่วไปในสังคมปัจจุบันผ่านวาทะของนักการเมือง นักการทหาร นักเคลื่อนไหวทางสังคม และนักวิเคราะห์ การเมือง รวมถึงปรากฏเป็นข้อความบนหน้า หนังสือพิมพ์ ภาพข่าวในโทรทัศน์และในโลกออนไลน์ ทั้งหมดนี้มีส่วนทำให้ความมั่นคง เป็นคำที่น่ากลัว เกี่ยวข้องกับชีวิตและการสูญเสีย แต่เป็นประเด็นที่มีอาจมองข้ามได้เลย เนื่องจากความมั่นคง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสภาพแวดล้อมและพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ที่มนุษย์สามารถอาศัยอยู่ได้โดยปราศจาก ความกลัว

ภายใต้ภูมิทัศน์ความมั่นคงของโลกและภูมิภาค ดังกล่าว ประเทศไทยต้องเผชิญกับปัญหาและภัยคุกคามความมั่นคงรูปแบบใหม่ซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่ความมั่นคงของมนุษย์ (เจษฎา มีบุญลือ, ๒๕๖๒: ๓๗) หลายประการ อาทิ ปัญหายาเสพติด ที่พัฒนากลายเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้นเป็นลักษณะขบวนการ หรือองค์กร อาชญากรรมที่มีเครือข่ายโยงใยกันทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ และมีผู้กระทำความผิดในทุกระดับตั้งแต่เด็ก เยาวชนไปจนถึงผู้สูงวัย จากหลากหลายอาชีพ และฐานะทางสังคม (มีทั้งคนจนและคนรวย) ปัญหาแรงงาน ต่างด้าวผิดกฎหมาย ซึ่งนับวันจะเป็นปัญหาที่ทวีความ ซับซ้อน และก่อผลกระทบเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ปัญหา การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ส่ง ผลกระทบในมิติความมั่นคงเรื่องเขตแดน และมิติการพัฒนาของระบบนิเวศ ปัญหาการก่อการร้ายและ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่แม้ว่าประเทศไทยจะมีได้เกี่ยวข้องหรือเป็นสาเหตุโดยตรงของการก่อการร้ายระหว่างประเทศ แต่ก็ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เนื่องจากการมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับ ประเทศที่เป็นเป้าหมายของการก่อการร้าย รวมทั้งมี ชุมชนและมีผลประโยชน์ของประเทศที่เป็นเป้าหมายอยู่ในประเทศไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๖๔: ๔๙-๕๑)

การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์ความมั่นคงดังกล่าว ส่งผลกระทบต่อบริบทความมั่นคงภายในประเทศของประเทศไทยในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาให้มีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งในเรื่องความมั่นคงพื้นฐานทางกายภาพ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม และความมั่นคงเชิงจิตวิทยา และประเด็นท้าทายด้านความมั่นคงที่กระบวนการปฏิรูปประเทศไทยในปัจจุบันมีอาจมองข้าม และจำเป็นต้องมีการกำหนดนโยบาย วางยุทธศาสตร์ และมีมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการรับมือกับสถานการณ์ที่นับวันจะมีความซับซ้อน ละเอียดยิ่งขึ้น และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ผลพวงจากการสิ้นสุดของสงครามเย็นทำให้แนวคิดใหม่ๆ ด้านความมั่นคงนอกจากจะให้ความสนใจกับปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางการทหารของโลกสมัยใหม่แล้ว ยังให้ความสำคัญกับความมั่นคง ในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมควบคู่กันไปด้วย ความมั่นคงในความหมายใหม่นี้ ได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ครอบคลุมตั้งแต่ระดับบุคคล เช่น ความมั่นคงของปัจเจกบุคคลจาก การถูกทำร้ายทางกายภาพ ระดับชุมชน ซึ่งหมายถึง การรักษาความเป็นชุมชนและความเชื่อของชุมชนไม่ให้ ถูกทำลายโดยความขัดแย้งและสงครามกลางเมือง และ ระดับสากล ที่หมายรวมถึงเรื่องของการรักษาไว้ซึ่ง หลักการพื้นฐาน เช่น สิทธิมนุษยชน เป็นต้น นอกจากนี้ ความมั่นคงในความหมายใหม่ ยังเกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาที่หลากหลาย เช่น ความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ สิ่งแวดล้อมพลังงาน สารสนเทศ เป็นต้น แกนกลางของเรื่องความมั่นคงได้ แปรเปลี่ยนจากเรื่องของรัฐหรือชาติที่เป็นนามธรรมมาสู่ ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตัวมนุษย์โดยตรง และมีจุดเน้นอยู่ ที่การปกป้องวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมให้รอดพ้นจาก ภัยคุกคามต่าง ๆ เมื่อกล่าวถึงความมั่นคงในยุคปัจจุบัน องค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงในฐานะสิ่งค้ำจุน ระบบซึ่งมีมนุษย์มาอาศัยอยู่ร่วมกันที่ผู้กำหนดนโยบาย ด้านความมั่นคงยุคใหม่ต้องให้ความสำคัญ จึงมีอย่างน้อย ๓ ประการ (วรเทพ สวัสดิ์, ๒๐๒๑: ๑) ดังนี้

ประการแรก ความมั่นคงพื้นฐานทางกายภาพทั้งภายในและระหว่างประเทศ (physical security on both the domestic and international sides) ได้แก่ การทำให้ประชาชนได้รับการปกป้องคุ้มครองจาก ภัยคุกคามภายนอกประเทศ และสามารถอยู่อาศัยในบ้านเกิดเมืองนอนอย่างสงบสุขปลอดภัย ซึ่งความมั่นคงทางกายภาพดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยการจัดตั้ง กองทัพและการมีหน่วยงานเพื่อดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ

ประการที่สอง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคม (socioeconomic security) คือ โอกาสสำหรับ ประชาชนในการสร้างที่อยู่ดีมีสุขภายใต้ระบบ เศรษฐกิจที่มีความรุ่งเรือง เจริญเติบโต และสามารถ เข้าถึงได้อย่างเป็นธรรม ประชาชนมีช่องทางเลี้ยงชีพ มีรายได้เพียงพอแก่ความจำเป็นพื้นฐาน ได้แก่ ปัจจัย ๔ โดยไม่มีหนี้สินเกินกำลัง รวมทั้งมีหลักประกันรายได้ สำหรับการดำรงชีวิตในอนาคต

ประการที่สาม ความมั่นคงทางจิตวิทยา (psychological security) คือ การอาศัยกลไกต่างๆ เพื่อเอาชนะใจประชาชนที่มีได้หมายความว่าเฉพาะ ประชาชนภายในประเทศเท่านั้น แต่ยังกินความถึงประชาชนในระดับประชาคมโลกด้วย โดยกลไกที่สำคัญ นั้นมีลักษณะเป็นการใช้อำนาจแบบอ่อน (soft power) ซึ่งหมายถึงการทำให้เกิดความพอใจ ยอมรับ และให้ ความร่วมมือมากกว่าการใช้อำนาจแบบแข็ง (hard power) ในรูปแบบการใช้ อิทธิพล กำลัง และความ รุนแรงในการสั่งการ บังคับ หรือควบคุม

องค์ประกอบของความมั่นคงที่ประเทศต่างๆ ในปัจจุบันกำหนดเป็นยุทธศาสตร์นั้น ครอบคลุมทั้งความมั่นคงในความหมายดั้งเดิมที่เน้นเรื่อง บูรณภาพแห่งดินแดน (Territorial Integrity) เสถียรภาพทางสังคมและการเมือง (Socio-Political Stability) ความเข้มแข็งและเป็นปีกแผ่นของเศรษฐกิจ (Economic Solidarity and Strength) การหลอมรวม ทางวัฒนธรรม (Cultural Cohesiveness) และความ มั่นคงในความหมายใหม่ที่ทำให้ความ

สนใจกับสมดุลของ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม (Ecological Balance) ความเห็นพ้องต้องกันในหลักคุณธรรมและจิตวิญญาณ (Moral-Spiritual Consensus) และสันติภาพจาก ภายนอก (External Peace) ๓ ควบคู่กันไป

สถานการณ์ความมั่นคงพื้นฐาน ทางกายภาพของประเทศไทย: ร่องรอยการรับมือกับภัยคุกคามแบบดั้งเดิม

ความสำคัญกับการปกป้องคุ้มครองประชาชนจากภัย คุกคามภายนอกประเทศ และดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศให้ประชาชนสามารถอยู่อาศัย ในบ้านเกิดเมืองนอนอย่างสงบสุขปลอดภัย โดยอาศัยการจัดตั้งกองทัพและหน่วยงานด้านความมั่นคง ปลอดภัยอื่นๆ ที่ทุกประเทศให้ความสำคัญ สำหรับประเทศไทย พบว่างบประมาณของกระทรวงกลาโหม เป็นงบประมาณที่รัฐบาลไทยทุกรัฐบาลให้ความสนใจ โดยเฉพาะภายหลังเหตุการณ์รัฐประหาร ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ กระทรวงกลาโหมกลายเป็นกระทรวงที่ได้รับการ จัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

แนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของงบประมาณกระทรวงกลาโหม สำหรับประเทศไทยนั้นเกิดจากเหตุผลด้านความมั่นคง หลายประการ ประการแรก เป็นเหตุผลภายในของกองทัพที่อาวุธยุทโธปกรณ์จำนวนมากเริ่มล้าสมัยและมีต้นทุนในการบำรุงรักษาที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันเพื่อรองรับกับสถานการณ์ความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงไป กองทัพไทยได้มีแผนการปฏิรูปกองทัพให้ทันสมัยขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสั่งซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ที่ ทันสมัยมาแทนที่ของเก่า เช่น ในปี ๒๕๕๖ กองทัพบกได้ มีการซื้อรถหุ้มเกราะ BTR 3E1 ๙๖ คัน และสั่งซื้อรถถัง OPLOT ประมาณ ๑๐๐ คัน จากยูเครน เพื่อทดแทน รถถัง M41 ที่มีอายุการใช้งานมานาน และมีการปรับปรุง รถถังเบา สกอร์เปียนที่มีอยู่ให้มีความทันสมัยมากขึ้น กองทัพอากาศมีการสั่งซื้อฝูงบินกริฟเพน จำนวน ๑๒ ลำ มาแทนที่เครื่องบิน F-5 เก่าที่เคยประจำการ และมีการ ปรับปรุงฝูงบิน F-16 ที่มีอยู่ให้มีความทันสมัยมากขึ้น ด้านกองทัพเรือมีการปรับปรุงระบบเรดาร์ชายฝั่งใหม่ ปรับปรุงกองเรือฟริเกต และมีแผนจะซื้อเรือดำน้ำเพิ่ม เติมอีกในอนาคต (ThaiPublica, ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕) เหตุผลประการต่อมาเป็นผลสืบเนื่องจากสถานการณ์ ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยนับ ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดน ภาคใต้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา รัฐบาลได้พยายามดำเนินการทั้งในด้านความมั่นคงและด้านการพัฒนา แก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการระดมทรัพยากรทั้งคน และงบประมาณจำนวนมากลงไปในพื้นที่ แต่เนื่องจากปัญหา ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาที่ เรื้อรังมายาวนานจึงมีอาจแก้ไขให้สงบลงได้โดยง่าย (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๖๕: ๓) ขณะที่ ในปัจจุบันปัญหามีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น พบสาเหตุ ของความรุนแรงมาจากหลายส่วน ทั้งสาเหตุเดิมที่มาจากกรกระทำของผู้ที่มีอุดมการณ์แตกต่างจากรัฐ ซึ่งยังคง ดำเนินอยู่ต่อไป และสาเหตุอื่นๆ โดยเฉพาะความขัดแย้ง เรื่องผลประโยชน์ของกลุ่มอิทธิพล การขยายตัวของ อำนาจมืดและเศรษฐกิจนอกระบบ ความขัดแย้งในเรื่อง ผลประโยชน์ส่วนตัว ความบาดหมางระหว่างประชาชนที่ นับถือศาสนาต่างกัน และการแทรกแซงจากภายนอก ประเทศ ประกอบกับบรรยากาศความหวาดระแวง ที่ประชาชนในพื้นที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐมีผลทำให้ การแก้ไขปัญหาในหลายพื้นที่เป็นไปด้วยความยากลำบาก งบประมาณจำนวนหนึ่งจึงถูกจัดสรรให้กับกระทรวง กลาโหมเพื่อให้กองทัพนำไปใช้จ่ายในการดูแลความสงบ เรียบร้อยของสถานการณ์ในพื้นที่

สถานการณ์ความมั่นคงเชิงจิตวิทยา ของสังคมไทย: ผลพวงของความ ไม่ไว้วางใจและความไม่เชื่อมั่น

ในเรื่องความมั่นคงเชิงจิตวิทยาซึ่งเป็นเรื่องที่น่าให้ สมาชิกในสังคมการเมืองมีความพอใจ ให้การยอมรับ และให้ความร่วมมือกับการเสริมสร้างความมั่นคงของ ประเทศนั้น พบว่า ในปัจจุบันมีความวิตกกังวลของฝ่ายต่างๆ ต่อความมั่นคงของสถาบันหลักของประเทศ โดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งได้ปรากฏข้อมูลว่ามีกลุ่มบุคคลและขบวนการเคลื่อนไหวอย่างเป็นระบบที่มุ่ง บ่อนทำลายและมุ่งเปลี่ยนแปลงสถานะของสถาบันในระดับและขอบเขตที่กว้างขวาง ทั้งจากภายในและ ภายนอกประเทศ เช่น การกล่าวอ้างความเท็จเพื่อดูหมิ่น ใส่ร้าย ตลอดจนการนำประเด็นการบังคับใช้กฎหมาย เกี่ยวกับการหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์มาวิพากษ์ วิจารณ์ โดยกล่าวอ้างถึงการขัดต่อหลักสิทธิ เสรีภาพ และหลักสิทธิมนุษยชน สถานการณ์ดังกล่าวกลายเป็น ประเด็นที่มีความอ่อนไหวและนำไปสู่ความขัดแย้ง ทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมมากขึ้น อีกทั้ง ยังส่งผลกระทบต่อสถานะการเป็นศูนย์รวมจิตใจและ จุดยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในสังคมไทยของสถาบัน พระมหากษัตริย์ อย่างมีนัยสำคัญ (สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๖๕: ๓) ความแตกแยกทางความคิดของคนในชาติซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากความขัดแย้งทางการเมืองเป็นอีกประเด็น ปัญหาหนึ่งที่ส่งผลต่อความมั่นคงเชิงจิตวิทยา และนำไปสู่การใช้ความรุนแรงที่ทำลายความสงบเรียบร้อย และวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทยตลอดทศวรรษที่ผ่านมา โดยที่ความแตกต่างในเชิงความคิดของผู้คนกลุ่มต่างๆ ใน การจัดวางคุณค่าของอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความชอบธรรมในการจัดการผลประโยชน์คือปัญหาใจกลาง ของความขัดแย้งทางการเมืองดังกล่าว กล่าวคือ แม้ผู้คนส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดในสังคมไทยจะมีความเห็น ค่อนข้างจะสอดคล้องกันว่า ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเป็นระบอบการปกครอง ที่มีความเหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบันมากที่สุด แต่ก็ยังมีความแตกต่างทางความคิดในแง่ของการให้คุณค่า (สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๖๔: ๑๕๑)

แนวทางการเสริมสร้าง ความมั่นคงเพื่อวางรากฐาน การปฏิรูปประเทศ

ประเทศไทยในทศวรรษข้างหน้ายังต้องเผชิญกับ ปัญหาและภัยคุกคามต่อความมั่นคงหลากหลายรูปแบบ จึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมของประชาชนและทุก ภาคส่วนให้พร้อมเผชิญสถานการณ์ปัญหาและภัยที่อาจเกิดขึ้น มาตรการที่ประเทศไทยดำเนินการเพื่อรับมือกับ ภัยคุกคามต่อความมั่นคงอย่างต่อเนื่องประการหนึ่งคือ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคง ของชาติโดยสำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ เป็นแผนยุทธศาสตร์ ๕ ปี โดยในขณะนี้ประเทศไทยกำลังอยู่ใน ช่วงการดำเนินการตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ ได้มีการ กำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญไว้ ๖ ประเด็น ประกอบด้วย (๑) ยุทธศาสตร์ฝึกกำลังเพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพและภูมิคุ้มกันของคน ชุมชน และพื้นที่เป้าหมาย อย่างยั่งยืน (๒) ยุทธศาสตร์การจัดระบบป้องกันเพื่อจัด ระเบียบพื้นที่ชายแดน (๓) ยุทธศาสตร์เสริมสร้างความ มั่นคงในมิติวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และการจัดการ โดยสันติวิธี (๔) ยุทธศาสตร์พัฒนาฐานข้อมูลและ องค์กรความรู้ด้านความมั่นคง (๕) ยุทธศาสตร์เสริมสร้าง ความร่วมมือด้านความมั่นคงกับประเทศเพื่อนบ้าน และ (๖) ยุทธศาสตร์บริหารจัดการอย่างมีเอกภาพและประสิทธิภาพ

ที่ผ่านมาสังคมไทยมิได้ขาดแคลนข้อเสนอแนะทั้งในเชิงหลักการและในเชิงยุทธศาสตร์ ที่สามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการนำพาประเทศ ให้สามารถฟันฝ่าสถานการณ์ความมั่นคงอันสลับซับซ้อน ไปได้ สิ่งที่บทความนี้ต้องการเน้นย้ำเพิ่มเติมก็คือการ สร้างความตระหนักและรับรู้ในวงกว้างเกี่ยวกับความ สลับซับซ้อนของสถานการณ์ดังกล่าว โดยผู้เกี่ยวข้องใน การบริหารกิจการบ้านเมืองและขับเคลื่อนการปฏิรูป ประเทศต้องมองการเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศ เป็นหนึ่งในเป้าหมายสำคัญที่กำลังท้าทายต่อการวาง รากฐานเพื่อการปฏิรูปการเมืองและการพัฒนา ประชาธิปไตยของประเทศ และต้องตระหนักว่าความ มุ่งหมายสูงสุดของการปฏิรูปประเทศไทยภายใต้ภูมิทัศน์ ด้านความมั่นคงที่มีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลากหลายนั้น จำเป็นต้องมีการ สร้างกลไกทางการเมืองและการบริหารที่สามารถดูแลให้ สังคมการเมืองสามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่างๆ ไปได้ โดยเกิดความสูญเสียน้อยที่สุด ซึ่งจะเกิดขึ้นได้โดยอาศัย การจัดการความขัดแย้งภายในสังคม ด้วยการทำให้ สมาชิกในสังคมมีวิถีในการจัดการกับความคิดเห็นที่ แตกต่างกันในลักษณะที่ทุกกลุ่มความคิดเห็นมีพื้นที่และ สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ ควบคู่ไปกับ การมีวิธีการและเครื่องมือในการรับมือกับความขัดแย้งที่ อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก เพื่อให้ประเทศไทย สามารถอยู่ร่วมกับประชาคมโลกได้อย่างสันติสุข

อ้างอิง

เจษฎา มีบุญลือ. (๒๕๖๒). เอกสารทางวิชาการเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ: การสร้างชาติไทยให้ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ.

วรินทร์ สวัสดิ์. (๒๕๖๐). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสหัสวรรษใหม่. กรุงเทพฯ: สถาบันข้าราชการพลเรือน

สำนักงบประมาณ. (๒๕๖๖). งบประมาณโดยสังเขปฉบับปรับปรุง ตามพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖. กรุงเทพฯ: สำนักงบประมาณ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (๒๕๕๖). ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (อัดสำเนา)

ThaiPublica. สืบค้นจาก <http://thaipublica.org/๒๐๒๒/๐๕/budget-year-๒๐๒๒-rank/>

สถาบันพระปกเกล้า. (๒๕๖๔). ความมั่นคงไทย: ความท้าทายในอนาคต. กรุงเทพฯ.